

Szlovák népszokások

A magyarországi szlovákok népszokásai, hasonlóan az ország más nemzetiségeihez, az emberi élet legfontosabb fordulóihoz, a születéshez, a házassághoz, a halálhoz, továbbá egyes jeles napokhoz kapcsolódnak. Ezek egyformán azonosságokat és eltéréseket mutatnak. Jellemző pl. a sok egyezés a gyermek születésével kapcsolatos szokások, hiedelmek körében a szlovákok és magyarok között. Ilyenek: a születendő gyermek nemének megállapítása, megkülönböztetett figyelem a várandós anya iránt, a háznál történő szülés szokásai, a bába teendői, vagy a megszületett gyermekkel kapcsolatos tiltások, mint a haj- és körömvágás és sok más egyéb. Inkább mutatnak eltéréseket a templomi keresztelői szokások, a keresztelőt követő lakoma szokásai, étrendje, de még az ebédhordás rendszere, amikor a rokonság meghatározott rend szerint meghatározott ételeket hoz a gyermekágyas anyának. A hazai szlovákság legváltozatosabb szokásrendet mutató alkalmi a házassággal kapcsolatos. Az idők folyamán bekövetkezett sok változás általában egyszerűsödéshez vezetett. Egyébként ez szinte minden szokásra jellemző, és nem köthető egyetlen nemzetiséghez sem.

Az ifjúság ismerkedési lehetőségei, régen és ma is, sokfélék, például munkahelyek, a különböző szórakozási lehetőségek vagy egyéb alkalmak, mint egykoron a fonó, tollfosztás, búcsú, vásár stb. Az esküvőt a leánykérés és az eljegyzés előzte meg. Mindkét eseménynek kialakult és sokszínű szokásrendszere volt, ahogy az azokat követő lakodalomnak. Ez utóbbi eseménynek a levezetője a násznagy, aki a lakodalmi szokásoknak a legjobb ismerője. A lakodalom előtti események között, kialakult és jelentős szokásrendszerük miatt, meg kell említeni még a hívogatást a lakodalomba és a kelengyeszállítást. Ezek után következett a polgári és egyházi esküvő. A lakodalmi szokások kapcsán külön ki kell emelni a lakodalmi lakoma étrendjét, melynek fénypontja a vacsora a maga igen gazdag és változatos fogásaival. A lakodalmi szórakozás formája a tánc, melyhez a zenét fogadott zenészek szolgáltatják. Éjfélkor következik a kontyolás, majd, az ún. menyasszony, valójában az új asszony tánca. Ezt követték régen a különböző lakodalmi játékok. Az egy-, illetve többnapos lakodalmakat a lakodalom utáni teendők, a takarítás, a kölcsönként edények széthordása követte, majd újra a hétköznapi munka következett.

Az emberi élet utolsó szakasza az öregség, utolsó állomása pedig a halál. Ezekkel kapcsolatosan is kialakult bizonyos szokásrendszer, mely viszonylag egységesebb mind a szlovákság, mind a magyarországi lakosság körében. A halál eljövételét meghatározott jelek mutatják, de az emberek számtalan előjellel is meg szokták jósolni. A halál beállta után aztán egymást követik azok az események, amelyek általában a halotti torral fejeződnek be (mosdatás, öltöztetés, ravatalozás, virrasztás, temetés és a sír koszorúzása).

A népszokások másik köre a naptári jeles napok szokásaihoz kapcsolható. Áttekintésüket az évkezdéssel indítjuk:

Az Újév (január 1.) szerencsét és bő gyermekáldást hozó újévi köszöntés szokásával indul. A januári, februári és részben a márciusi jeles napok (Pál, Mátyás, Zsuzsanna és Gergely) többnyire időjárást jósoló névnapok. A farsang közismerten a vidám multságok időszaka. A tavaszi jeles napok szokásai közül a legjelentősebbek a telet búcsúztatók és a tavaszt köszöntők. Ekkor a szimbolikus, menyecskének öltöztetett szalmabábut kiviszik a település végére, ahol elégetik, vagy a vízbe dobják. Április elseje a tréfás becsapások napja a hazai szlovákoknál is. A Húsvéthoz is számtalan szokás kapcsolódik, a legjellemzőbb a húsvéthétfői locsolkodás. György napja (április 24.) a mezőgazdasági élet megindulása szempontjából nevezetes. Medárd napja (június 8.) pedig az esőjósítás napja. Péter-Pál (június 29.) általában az aratás kezdete, az őszi munkáké, a betakarításé pedig a Mihály nap (szeptember 28.). A Mindenszentek és a halottak napja (november 1. és 2.) kegyeleti ünnep. Márton (november 11.), Erzsébet (november 19.) és Katalin napja (november 25.) az időjárás jósolása szempontjából jelentős. Az András nap (november 30.) az őszi lakodalmak utolsó napja volt régen, és a disznótorok kezdő időszaka ma is. Miklós (Mikulás) a gyerekeké. Luca napjához (december 13.) a lucaszék készítése kapcsolódik, amire - a hiedelem szerint -, aki rááll, felismeri a boszorkányt. Az év legnagyobb, a békesség és a család ünnepe, a Karácsony (december 25, 26.), melyhez számtalan népszokás kötődik (A karácsony esti vacsora, éneklés és köszöntés az ablak alatt, a betlehemjárás kezdete, a fenyőfa állítása, mely újabb keletű és internacionális). A karácsonyi ünnepeken belül a magyarországi szlovákok régebben megünnepelték a két legelterjedtebb férfi keresztnévet (István: december 26., János: december 27.). Az óévből hátralévő egy hét többnyire ünnepi hangulatban telik el, csúcsa Szilveszter napja (december 31.), az óév búcsúztatása. Egykor szokásokban bővelkedő Szilveszter kapcsán manapság a gazdag étrendet szokás emlegetni. Régen igen gazdag hiedelemvilág jellemezte a magyarországi szlovákokat. Bizonyítékai ennek azok a babonák is amelyeket a családi szokásokkal összefüggésben szoktak emlegetni, de a hiedelmek sokasága kapcsolódik pl. az emberi testrészekhez, (a tenyér, a szem viszketése), az égitestekhez (hold, nap), a természeti jelenségekhez (villámlás, menvdörgés). Hiedelmek fűződnek épületekhez, azok részeihez (küszöb, sarok), berendezési tárgyaikhoz (tükör, ha leesik: óra, ha hirtelen megáll). A különböző növényekhez, állatokhoz kapcsolódó hiedelmek is ismertek. Pl. hisznek lányoknak szerencsét hozó magvakban; abban, hogy a fecskéfészek leverése bűn, a tyúk elkaparja az ember szerencséjét, a boszorkány megrontja a tejelő tehenet stb. A hiedelemvilág különös élőlényei a különböző mitikus alakok, melyek lehetnek emberek és különös lények. Ilyenek: boszorkány = bosorka, striga, kísértet = mátoha, lidércsirke = zmok, ördög = cert, vízi ember = topenec és mások. Általában közös bennük, hogy ártó, rontó tulajdonságúak, állatokat, embereket rontanak meg. Népmese. A szlovák irodalom rendkívül gazdag népmesékben. Ezt a nemzett kincset tovább gazdagítják a magyarországi szlovák népmesék. Ezek egyrészt magukkal hozottak, melyek egy része az idők során tartalmában, nyelvében az új körülményekhez idomult. A hazai szlovák népmesék másik csoportja itt keletkezett, vagy átvétel útján került a magyar népmesekincsből a szlovákba. Mindegyik az egyszerű nép világlátását, erkölcsi és esztétikai normáit tükrözi, érzéseket, vágyakat, reményeket fejez ki. A múltban a mainál sokkal több fóruma volt ezek átörökítésének. Ma a szlovák mesélők - szülők, nagyszülők - helyett szinte csak a népmese gyűjtemények jelentik azokat a forrásokat, amelyek célja, hogy a felnövekvő szlovák ifjúság erkölcsi, esztétikai és egyéb erőt merítsen - ha egyáltalán érdekli a mai szlovák fiatalokat ez a gazdag világ. A megjelent magyarországi szlovák népmese gyűjtemények a Dunántúl, az Alföld és az északi hegyvidék meséit ölelik fel. Általában minden gyűjtemény jellemzője, hogy viszonylag kevés tündér- és állatmesét tartalmaz. Több a tréfás és ördögmese. A rablóhistoriából van a legtöbb. A mondáknak három

nagy csoportját különböztetjük meg. Ezek a helyi mondák, melyek településekről, egyes határrészekről, azok kíséreteiről szólnak, Pilisben kolostorokról és barátokról is. A történeti mondák két jellegzetes köre ismert, melyek Mátyás királyról és a törökökről szólnak. A hazai szlovák betyármondák legismertebb alakjai Rózsa Sándor. Vidróczki. Jánosíkról, a szlovák betyárról kevés hazai monda szól.

A mesélés legújabb és legelterjedtebb műfaja az igaz történet. Ennek a leggyakoribb témája a háború; a legidősebb férfikorosztály esetében, természetesen az első világháború (az olasz és az orosz front), a fiatalabbaknál a második világháború, a még fiatalabbaknál a katonaelet.

Népdal és népzene. A magyarországi szlovákok igen gazdag népdalkincsére következtethetünk a XIX. században Békéscsabán élt és működött jeles történész és népélet kutató, Haan Lajos gondolataiból:

„...A csabaiak, mint minden tótok (szlovákok!), az éneklésnek nagy barátjai, úgyhogy halotti toraik, keresztségeik, lakodalmaik többnyire éneklésből állnak, s nem történik valami nevezetesebb esemény sem a városban, sem az országban, melyre csabai verseket ne csinálna, s azt népdalokban, balladákban, románcokban meg ne énekelné. Különösen nyáron aratás és sok munka idején minden bokor, tanya, kert, szőlő visszhangzik az énekléstől...”

Erre utal az is, hogy igen gazdag a magyarországi szlovák népdalgyűjtemények száma, és ez várhatóan a jövőben tovább gyarapodik. Megjelentek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei, a tirpák, a pilisi és a vértesi, valamint a délalföldi (békéscsabai, mezőberényi és más helyi) népdalok. Tótkomlóson is kezdeményezik az összegyűjtött dalok kiadását. A hazai szlovák népdalok több nemzedékét különböztetjük meg. A legarchaikusabb a magukkal hozott népdalok, amelyek a régi stílust képviselik. Leginkább az Alföldön jelent meg az új, magyar stílusú szlovák népdal. A Dunántúlon sok helyütt a németes dallamvilág jellemzi a szlovák dalokat. Műfajukat tekintve is szinte teljes a szlovák népdalok skálája. Legtöbb a szerelmi dal. Igen gazdag a lakodalmi dalkincs, azok a dalok, melyeket a menyasszony öltöztetésekor, kontyolásakor, vagy esküvőre menet énekeltek. Ismertek még a regruta- és katonadalok, valamint a különböző vándormesterek dalai. A táncdalok közül a legnépszerűbb a csárdás, annak is több fajtája (gyors, lassú stb.).

Népballadákban a Pilis és az északi hegyvidék a leggazdagabb. Legszegényebb az Alföld balladakincse, de az utóbbi kutatások itt is hoztak újabb eredményeket. Témák szempontjából túlsúlyban vannak a török időkről szólók, de ismertek a pásztor- és betyárballadák is.

A népdallal szoros kapcsolatban áll a népzene, amely különböző hangszerekkel szólaltatja meg azokat a dallamokat, melyeket az emberek énekelnek. Sokszor a kettő egyszerre is megszólal. A népzene hazai eszközei általában ugyanazok a szlovákok és magyarok esetében,

sokszor csak használatuk gyakoriságában fedezhetők fel különbségek. A különböző sípok és trombiták elterjedése, ugyanúgy mint a citeráé, általános a hazai szlovákoknál. A vonós hangszerek használata a Dunántúlra kevésbé jellemző, másutt igen gyakori a szlovákok között is. A duda, amely régen elterjedt hangszer volt és Szlovákiában még most is az, itt egyre ritkábban szólal meg. A vonós és a fúvós hangszerek használata népi zenekarokban egyaránt elterjedt. Ami különbség lehet a kettő között, az az, hogy régebben a fúvós zenekarok elterjedtsége kisebb volt, és inkább bizonyos tájegységekre volt jellemző. Egyes településeken az említetteken túl is használtak hangszereket (Tótkomlós - bendzsózenekar, Békéscsaba - mandolinzenekar). Éneklő csoportoknál sok esetben kísérő-, vagy szólóhangszer a harmonika.

Néptán. A működő magyarországi szlovák népdalkörök jelentős száma utal a gazdag hazai szlovák népdalkincsre. Az éneklő csoportok megoszlása korcsoportok szerint is megfelelő, amennyiben a vegyes korosztályú csoportok mellett hazánkban működnek különböző iskolai énekkarok és az idősebb korosztályokból szerveződött pávakörök is. A néptánc csoportok repertoárjainak gazdagsága elmarad az éneklő csoportoktól, amennyiben a magyarországi szlovák néptáncok száma is kevesebb, összetételük is inkább egysíkú. Kevés az archaikus, magukkal hozott tánc, táncaik zöme az új helyen keletkezett, érezhető rajtuk a magyar környezet hatása.

A leggyakoribb tánc a csárdás, amely a múlt századtól napjainkig is a legnépszerűbb. A hazai szlovákok által táncolt csárdást a magyarokétól csak a szakember tudja megkülönböztetni. Hasonlóan szívesen táncol a szlovákok között a polka és a vansztep. A keringő (valcer) a múlt században a dunántúli szlovákoknál volt kedvelt, a két háború között, valamint napjainkban is szinte minden hazai szlovák településen táncolják különböző alkalmakkor. Az első világháború előtt kevésbé ismert táncok voltak pl. a tangó és a mazurka, aztán az utóbbi a két háború között szinte teljesen elfelejtődött, míg a tangó elkezdte hódító útját a szlovákság táncos szórakozásain. A két világháború között újabb táncok jönnek divatba, mint a fox, foxtrott, napjainkban az ennél is modernebb táncok. Ahogy az említett modern és még modernebb társastáncok terjednek a hazai szlovák lakosság körében, egyre inkább feledésbe merülnek a néptáncok. A magyarországi szlovákok legarchaikusabb táncai a különböző körtáncok. Ezeket a múltban a lányok vasárnaponként, a különböző szórakozási alkalmakkor és a lakodalmakban táncolták.

A férfitáncok egyik fajtája a verbunk, amelyet már csak a színpadokon látunk táncolni. Ellentétben az ugrós táncok egyik formájától, a marstól, mely lakodalmakban még most is kedvelt, főleg az alföldi szlovákoknál, különösen Tótkomlóson.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/kortanc_sorozat/magyarorszag_i_szlovakok/pages/017_nepszokasok.htm